

PARTER

Kärande

Arne Gavelin, [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

Ombud: Juristerna Lisa Hyder, Henrietta Cahn och Olivia Möller
c/o Centrum för rättvisa
Box 2215
103 15 Stockholm

Svarande

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

Ombud: [REDACTED]

DOMSLUT

1. Staten genom Justitiekanslern ska till Arne Gavelin betala 72 994 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 10 maj 2021 till dess betalning sker.
2. Staten genom Justitiekanslern ska ersätta Arne Gavelin för hans rättegångskostnad med 88 620 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker.

BAKGRUND

Arne Gavelin är 83 år gammal och bosatt [REDACTED]
[REDACTED]

Anmälan och det interimistiska beslutet

I oktober 2018 gav tre privatpersoner i Arne Gavelins omgivning in en skrift rubricerad ”orosanmälan” till överförmyndaren i Örnsköldsviks kommun (Överförmyndaren) där de uttryckte oro för hans hälsotillstånd, boendesituation och ekonomiska förhållanden. Anmälarna angav också att Arne Gavelin blev ekonomiskt utnyttjad av personer i sin närhet.

Överförmyndaren inledde därefter ett ärende rörande anordnande av förvaltarskap för Arne Gavelin. Överförmyndaren inhämtade kompletterande uppgifter från anmälarna samt en social utredning från Omsorgsenheten i Örnsköldsviks kommun. I utredningen konstaterade omsorgsenheten bl.a. att Arne Gavelin inte hade några pågående hjälpinsatser. Överförmyndaren försökte få in ett läkarintyg men läkaren angav att ett läkarintyg inte kunde skrivas i nuläget och att patienten var under utredning för minnes svårigheter och att det eventuellt väntade en fördjupad utredning på geriatrisk klinik. Den 28 november 2018 fick Överförmyndaren av en av anmälarna kännedom om att Arne Gavelin vårdades på sjukhus till följd av att han hade andats in rök. [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

[REDACTED] Överförmyndaren ansökte då om att Ångermanlands tingsrätt interimistiskt skulle anordna förvaltarskap för Arne Gavelin. Överförmyndaren åberopade den sociala utredningen som inhämtats, orosanmälan, skrivelsen från läkaren samt tjänsteanteckningar om genomförda kontakter.

När ansökan kom in till tingsrätten förordnades ett rättegångsbiträde för Arne Gavelin. Biträdet meddelade dock samma dag hon inte kunde ta sig an uppdraget på grund av

jäv. Den 30 november 2018 beslutade tingsrätten om interimistiskt förvaltare för Arne Gavelin omfattande att bevaka hans rätt, att förvalta hans egendom och att sörja för hans person. Till förvaltare utsågs en person anställd på bolaget Optio AB med adress i Västerås. Tingsrättens interimistiska beslut om förvaltare meddelades utan att Arne Gavelin dessförinnan hade fått yttra sig i ärendet. I samband med beslutet entledigades det tidigare rättegångsbiträdet och ett nytt förordnades.

Det slutliga beslutet

Den 15 januari 2019 gav Överförmyndaren in två läkarintyg i ärendet. Läkarintygen hade utfärdats med hjälp av blankett vari den undersökande läkaren i det ena intyget hade kryssat i att Arne Gavelin hade ett behov av god man och i det andra att han hade behov av förvaltare. Den 5 februari 2019 bestred Arne Gavelin, genom sitt rättegångsbiträde, att förvaltare skulle anordnas för honom slutligt.

Genom beslut den 26 april 2019 anordnade tingsrätten även slutligt förvaltare för Arne Gavelin, omfattande att bevaka hans rätt, att förvalta hans egendom och att sörja för hans person. Arne Gavelin överklagade tingsrättens beslut både till hovrätten och Högsta domstolen, som inte meddelade prövningstillstånd.

Förvaltningsåtgärder

Under 2019 sålde den förordnade förvaltaren, mot Arne Gavelins vilja, värdepapper till ett sammanlagt försäljningspris om 119 169 kronor samt ett antal fordon till ett sammanlagt försäljningspris om 302 400 kronor. Förvaltaren inledde också försäljningar av fastigheter som ägdes av Arne Gavelin, dock inte hans bostadsfastighet. Försäljningen av fastigheterna hann inte genomföras innan förvaltare upphörde. Förvaltaren vidtog även andra åtgärder, så som att ansöka om hemtjänst i form av tillsyn och handling samt trygghetslarm.

Den förnyade prövningen

Den 25 september 2019 ansökte Arne Gavelin hos tingsrätten om att förvaltarskapet skulle upphöra. Tidigare i september hade Överförmyndaren fått in ett brev från en läkare vid vårdcentral där det framgick att Arne Gavelins kognitiva förmåga inte kunde bedömas utan en fördjupad undersökning. Överförmyndaren beslutade då att inhämta ett läkarintyg från geriatriska mottagningen vid Örnsköldsviks sjukhus. I ett läkarintyg från den 23 oktober 2019 angav överläkaren i geriatrik att Arne Gavelin inte uppfyllde de medicinska förutsättningarna för att ha ett förvaltarskap anordnat för sig och att utredningen i själva verket hade visat på god kognitiv förmåga även om diskret kognitiv svikt som kunde vara normalt åldersbetingad möjligtvis kunde föreligga. Mot denna bakgrund beslutade tingsrätten den 6 december 2019 att förvaltarskapet för Arne Gavelin skulle upphöra. Det hade då förflutit cirka ett års tid sedan förvaltarskapet ursprungligen hade anordnats.

Förvaltarens arvode

Den 19 maj 2020 beslutade Överförmyndaren att förvaltarens arvode, avseende perioden 1 januari 2019 till den 6 december 2019, i dess helhet skulle betalas av Arne Gavelin själv. Kostnaderna för arvodet uppgick till sammanlagt 12 994 kronor. Arne Gavelin överklagade Överförmyndarens beslut till tingsrätten och yrkade att arvodet i stället skulle betalas av kommunen. I beslut den 5 augusti 2020 avslog tingsrätten hans överklagande. Arne Gavelin överklagade tingsrättens beslut till hovrätten som inte meddelade prövningstillstånd.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Arne Gavelin har yrkat att Staten ska förpliktas att till honom betala 262 994 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 10 maj 2021 till dess betalning sker.

Staten genom Justitiekanslern har medgett att utge ersättning med 52 994 kr. Sättet att beräkna ränta har vitsordats.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

GRUNDER M.M.

Arne Gavelin

Tingsrättens handläggning av förvaltarskapsärendet var behäftad med brister på ett sådant sätt att staten har gjort sig skyldig till en överträdelse av Arne Gavelins rätt till skydd för sitt privatliv enligt artikel 8 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

Bristerna i handläggningen av det interimistiska beslutet har bestått i att tingsrätten

- (a) inte utredde behovet av ett interimistiskt beslut,
- (b) meddelade sitt beslut trots att det saknades tillräcklig utredning rörande Arne Gavelins hälsotillstånd,
- (c) meddelade beslutet utan att Arne Gavelin hade fått yttra sig eller fått ett rättegångsbiträde förordnat som kunde tillvarata hans rätt i ärendet,
- (d) borde ha förelagt det rättegångsbiträde som förordnades den 30 november 2018 att yttra sig omedelbart efter att det interimistiska beslutet hade meddelats och gjorde inte heller någon omprövning av sitt beslut,
- (e) i sin beslutsmotivering redovisade tingsrätten inte någon prövning av frågorna om Arne Gavelin uppfyllde de medicinska förutsättningarna för att få ett förvaltarskap anordnat för sig, om det fanns ett samband mellan hans medicinska

tillstånd och det påstådda behovet av förvaltarskap eller om hans hjälpbehov kunde tillgodoses på ett mindre ingripande sätt.

Såvitt avser det slutliga beslutet har bristerna i handläggningen bestått i att tingsrätten

- (a) meddelade sitt beslut fast att det saknades tillräcklig utredning om Arne Gavelins hälsotillstånd,
- (b) i sin beslutsmotivering redovisade tingsrätten inte någon prövning av frågorna om Arne Gavelin uppfyllde de medicinska förutsättningarna för att få ett förvaltarskap anordnat för sig, om det fanns ett samband mellan hans medicinska tillstånd och det påstådda behovet av förvaltarskap eller hans invändningar mot att förvaltarskap skulle anordnas.

Bristerna i handläggningen fick till följd att Arne Gavelin felaktigt hade förvaltarskap anordnat under perioden 30 november 2018 till 6 december 2019.

Med hänsyn till överträdelsens art och omständigheterna i övrigt har Arne Gavelin rätt till ideellt skadestånd med 250 000 kronor. Arne Gavelin har också rätt till skadestånd för ren förmögenhetsskada med 12 994 kronor avseende förvaltararvode.

Staten

Interimistiska beslutet

Det har inte skett någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen i samband med det interimistiska beslutet. Inför beslutet var visserligen utredningen inte fullständig. De befintliga uppgifterna gav ändå stöd för att Arne Gavelin var ur stånd att vårda sig och sin egendom och att han i vart fall vid det tillfället inte kunde få hjälp på ett mindre ingripande sätt än genom förvaltarskap. Den befintliga utredningen gav också stöd

för att Arne Gavelins angelägenheter krävde omedelbar vård och att ett dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara för hans person och egendom.

Inte heller tingsrättens beslutsmotivering medför att det har skett någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Tingsrätten har på ett sedvanligt sätt angett de skäl som det interimistiska beslutet grundats på. Det fanns möjlighet att överklaga beslutet och utrymme för hovrätten att pröva det. Det framgick av underlaget i ärendet att mindre ingripande åtgärder, exempelvis förordade av god man, inte var aktuella. Eftersom det är en förutsättning för anordnande av förvaltare att mindre ingripande åtgärder inte är tillräckliga ligger det i sakens natur att tingsrätten tog ställning till detta när den beslutade om interimistiskt förvaltare.

Fullgoda rättssäkerhetsgarantier i form av rättsligt biträde och möjligheten att höras tillgodosågs dock under den fortsatta handläggningen.

Slutliga beslutet

Det medicinska underlaget kan inte anses ha varit tillräckligt inför det slutliga beslutet och tingsrätten borde ha tillsett att det medicinska underlaget kompletterades. Om sådan komplettering hade begärts får det mot bakgrund av det intyg som senare inkom från den geriatrika kliniken förmodas att den tid under vilken Arne Gavelin var underkastad förvaltare hade förkortats. Det innebär att en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen har skett i förhållande till det slutliga beslutet.

Med hänsyn tagen till rimlig tid för utredning och yttrande var förvaltare för Arne Gavelin inte proportionerligt under perioden den 1 juni till den 6 december 2019. I andra hand får förvaltare anses ha varit oproportionerligt som längst från och med tingsrättens slutliga beslut den 26 april 2019.

Vad gäller beslutsmotiveringen i det slutliga beslutet innebär den dock inte i sig en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Tingsrätten redogjorde hur Arne

Gavelin saknade förmåga att själv ha hand om sina ekonomiska och personliga angelägenheter. Tingsrätten fann också att beskrivna svårigheter tillsammans med läkarintyget och övrig utredning visade att Arne Gavelin var ur stånd att vårda sig och sin egendom. Godmanskap bedömdes inte vara tillräckligt. Även om tingsrättens motivering hade kunnat vara tydligare i förhållande till de invändningar som Arne Gavelin framställt så har de för utgången avgörande kriterierna redogjorts för.

Skadestånd

Skälig ersättning för ideell skada får anses uppgå till 40 000 kr. Detta gäller även om tingsrätten skulle finna att det har skett en överträdelse i en annan del än vad staten har vitsordat. Skadestånd för ren förmögenhetsskada med 12 994 kr godtas i sin helhet.

UTREDNING

Parterna har åberopat viss skriftlig bevisning. En ljud- och bildupptagning från en intervju med Arne Gavelin har spelats upp.

DOMSKÄL

Rättsliga utgångspunkter

Statens skadeståndsansvar

Av 3 kap. 4 § skadeståndslagen följer att staten ska ersätta

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada på grund av kränkning om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt Europakonventionen har överträtts från statens sida, och
 2. annan ideell skada som uppkommit till följd av en sådan rättighetsöverträdelse.
- Skadestånd enligt första stycket ska endast utges i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

Den rätt till skadestånd som kodifierats genom denna bestämmelse har sin grund i Europakonventionens krav på varje konventionsstat att tillhandahålla effektiva rättsmedel i fråga om överträdelser av de rättigheter som finns i konventionen. Europakonventionens närmare innehåll klargörs i första hand av konventionens och tilläggsprotokollens texter. I den utsträckning Europadomstolen har klargjort hur en fråga ska bedömas bör svenska domstolar vara lojala med den tolkningen. Samtidigt framgår det av Europadomstolens praxis att konventionsstaterna ofta har en bedömningsmarginal i förhållande till bestämmelserna i konventionen. Det ska ses i ljuset av att nationella domstolar normalt är bättre lämpade än Europadomstolen att bedöma ett mål utifrån nationella behov och förhållanden. Det uppställs inte något krav på att det ska vara uppenbara överträdelser av konventionen för att skadeståndsansvar ska komma i fråga. (Se prop. 2017/18:7 s. 20–22.) I förarbetena framhålls vidare att det inte uppställs något krav på att en konventionsöverträdelse ska ha varit allvarlig för att en skadeståndstalan ska kunna bifallas. Om överträdelserna skulle vara mindre allvarliga bör det i stället vara något som en domstol kan ta hänsyn till vid bedömningen av skadans storlek. (Se a. prop. s. 33.)

Europakonventionens innebörd i nu aktuellt avseende

I artikel 8 i Europakonventionen regleras rätten till skydd för privatliv. Av denna framgår följande.

1. Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välbefinnande, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Europadomstolen har slagit fast att felaktigt anordnade av förvaltarskap kan utgöra en överträdelse av rätten till skydd för privatliv enligt artikel 8. I *Ivinović v. Kroatien*, no. 13006/13, 18 september 2014 har Europadomstolen utvecklat innebörden av rätten till skydd för privatliv i frågor om förvaltarskap.

Även om artikel 8 inte innehåller några uttryckliga krav om detta anser Europadomstolen att beslutsförfarandet måste vara rättvist och syfta till att säkerställa de intressen som artikel 8 avser att skydda. Vid bedömningen av om det förekommit en överträdelse ska Europadomstolen beakta *dels* om skälen för åtgärden – vid en helhetsbedömning – var relevanta och tillräckliga, *dels* om förfarandet gav uttryck för tillbörlig respekt för den enskildes rättigheter enligt artikel 8. Vid överträdelsebedömningar ska Europadomstolen också beakta att de nationella myndigheterna har haft förmånen av direkt kontakt med den enskilde. Europadomstolens roll är därför att – i ljuset av Europakonventionen – granska de nationella myndigheternas diskretionära prövningsrätt i det enskilda fallet. De nationella myndigheternas diskretionära prövningsrätt varierar beroende på frågans art och vilka intressen som står på spel för den enskilde. Även kvaliteten i beslutsfattandet påverkar de nationella myndigheternas diskretionära prövningsrätt i det enskilda fallet. Om förfarandet led av allvarliga brister i något avseende, ligger det närmare till hands att kritisera de nationella myndigheternas slutsatser och beslut. I det sammanhanget har Europadomstolen understrukt vikten av en noggrann prövning vid åtgärder som innebär en sådan omfattande begränsning av den personliga friheten som förvaltarskap innebär. (Se *Ivinović v. Kroatien*, p. 36 och 37.)

I *Ivinović v. Kroatien* fann Europadomstolen att de nationella domstolarna hade gjort sig skyldig till en överträdelse av artikel 8. Europadomstolen slog fast att anordnande av förvaltarskap var en mycket ingripande åtgärd som kan vara berättigat endast under exceptionella omständigheter och efter prövning i ett förfarande som tillfredsställer höga krav på rättssäkerhet. I sin slutsats fann Europadomstolen att de nationella domstolarna inte hade följt ett förfarande som stått i överensstämmelse med de rättssäkerhetsgarantier som uppställs i artikel 8. I sina domskäl framhöll Europadomstolen bl.a. att de nationella domstolarna inte alls hade redovisat beslutsskäl i ett

visst avseende och inte heller på ett tillfredsställande sätt hade utrett ett förhållande som lagts till grund för beslutet. (Se samma avgörande, p. 38–46.)

Den nationella regleringen om förvaltarskap

Rätten får besluta att anordna förvaltarskap om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Förvaltarskap får dock inte anordnas om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde får hjälp på något annat mindre ingripande sätt. (Se 11 kap. 4 och 7 §§ föräldrabalken.)

I NJA 2018 s. 350 har Högsta domstolen redogjort för de närmare *förutsättningarna för att anordna förvaltarskap, domstolens utredningsskyldighet och kraven på en rätts-säker prövning*. I avgörandet slog Högsta domstolen fast att de krav som lagstiftningen ställer upp för prövningen är väl förenliga med skyddet för privatlivet enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Frågan om det finns *förutsättningar att anordna förvaltarskap* innefattar en bedömning i flera led. En första förutsättning är att den enskildes hälsotillstånd är sådant att det omfattas av begreppen ”sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande”. Tillståndet måste inte vara långvarigt eller permanent, men det kommer knappast ifråga att anordna förvaltarskap vid kortvariga tillstånd. En andra förutsättning är att den enskildes hälsotillstånd medför att han är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Det ska alltså föreligga ett orsakssamband mellan tillståndet och oförmågan. För att någon ska anses vara ur stånd att vårda sig eller sin egendom krävs ett mer kvalificerat hjälpbehov än vad som krävs för godmanskap.

Angående *domstolens utredningsskyldighet* finns det särskilda regler om inhämtande av utredning i ärenden om anordnande av förvaltarskap (11 kap. 16, 17 och 17 a §§ föräldrabalken). Rätten ska hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Rätten får uppdra åt Överförmyndaren att hämta in utredning.

Det finns inget krav på specialistkompetens hos den undersökande läkare som utfärdar läkarintyget. Intyget kan ersättas med ett yttrande från en vårdinrättning. Utredningen behöver inte heller ha tagits fram i det aktuella ärendet. Ofta används en särskild blankett vari läkaren intygar genom att kryssa i rutor i blanketten att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande.

Angående *kraven på en rättssäker prövning* är det av vikt att iaktta försiktighet vid anordnande av förvaltare och att inte frånta den enskilde rättshandlingsförmågan i vidare utsträckning än som är befogat i det enskilda fallet. Det är domstolen som ska pröva om de omständigheter som redovisas i intyget ger stöd för slutsatsen att det föreligger ett sådant tillstånd och en sådan oförmåga som krävs för att anordna förvaltare. Domstolen måste också bedöma om det föreligger ett orsakssamband mellan hälsotillståndet och det förhållandet att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Om den utredning som har inhämtats i målet är bristfällig eller annars ger ett otillräckligt underlag har domstolen normalt skäl att inhämta ytterligare utredning.

Tingsrättens bedömning

Utgångspunkter för prövningen

Arne Gavelin har påstått att Ångermanlands tingsrätts anordnande av förvaltare för honom var behäftad med sådana brister att staten gjort sig skyldig till en överträdelse av hans rätt till skydd för sitt privatliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. De påstådda bristerna hänför sig till *dels* olika stadier i prövningen, *dels* olika aspekter av prövningen.

Staten har erkänt att den bristfälliga medicinska utredningen som förelåg inför det slutliga beslutet innebär att Ångermanlands tingsrätts handläggning utgjort en överträdelse

av artikel 8 i Europakonventionen. Tingsrätten behöver dock ta ställning till om Ångermanlands tingsrätts handläggning brutit även i de avseenden som staten inte erkänt. De faktiska förhållandena är inte tvistiga och det blir därför endast fråga om en rättslig bedömning av vad som skett.

Även om Ångermanlands tingsrätts handläggning ytterst ska prövas mot den rättssäkerhetsnivå som Europakonventionen uppställer är det naturligt att till en början bedöma om handläggningen varit förenlig med gällande svensk rätt. Om handläggningen varit förenlig med svensk rätt kan den inte anses utgöra en överträdelse av Europakonventionen (jfr Högsta domstolens uttalande i NJA 2018 s. 350 att den svenska regleringen är väl förenlig med Europakonventionens krav). Om handläggningen varit oförenlig med svensk rätt återstår frågan om bristerna varit sådana att de ska anses utgöra en överträdelse av Europakonventionen.

Ångermanlands tingsrätts handläggning av det interimistiska beslutet

- Behovet av ett interimistiskt beslut

Om det krävs omedelbar vård av den enskildes angelägenheter eller ett dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara för den enskildes person eller egendom får rätten meddela interimistiskt förordnande om förvaltarskap (11 kap. 18 § första stycket föräldrabalken). Även de allmänna förutsättningarna för att anordna förvaltarskap ska vara uppfyllda (se Holmgård och Wallgren, God man, förvaltare och förmyndare, 2020, JUNO Version 2, s. 92).

Arne Gavelin anser att Ångermanlands tingsrätt borde *dels* ha inhämtat information om vilka angelägenheter som krävde omedelbar vård, *dels* ha säkerställt att dessa åtgärder omfattas av en förvaltares behörighet.

Av utredningen framkommer att Överförmyndaren gjorde en ansökan om ett interimistiskt förvaltarskap i samband med att de fick kännedom om att Arne Gavelin befann

sig på sjukhus. Ansvarig sjuksköterska hade uppgett Arne Gavelin vårdades på sjukhus [REDACTED] Arne Gavelin planerades hem då han inte ville ha någon hjälp. [REDACTED] [REDACTED]. Överförmyndaren angav i ansökan att förvaltaren behövde börja arbeta i ärendet dagen efter.

Tingsrätten anser att Ångermanlands tingsrätt av Överförmyndaren fick uppgifter om att Arne Gavelin var i dåligt skick och att han var i omedelbart behov av vårdplanering och korttidsplats. Ångermanlands tingsrätt kan därmed inte anses ha brustit i att ha inhämtat information om vilka angelägenheter som krävde omedelbar vård. Även om den enskilde normalt själv bör få bestämma i frågor om boende och vård så företräder en förvaltare den enskilde även i dessa angelägenheter (se 11 kap. 9 § föräldrabalken). Tingsrätten anser därför att Ångermanlands tingsrätts handläggning inte heller brustit i det avseendet.

- Den medicinska utredningen

Rätten ska hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd (11 kap. 17 § föräldrabalken). Samma utredningskrav får anses gälla även vid ett interimistiskt beslut, men det är naturligt att rätten har tillgång till mindre utredning än vid den slutliga prövningen (se Holmgård och Wallgren, God man, förvaltare och förmyndare, 2020, JUNO Version 2, s. 92).

Överförmyndarens utredning bygger till stora delar på den orosanmälan som gavs in av tre privatpersoner i Arne Gavelins omgivning samt Överförmyndarens telefonkontakter med anmälarna och ansvarig sjuksköterska på vårdinrättningen. Överförmyndaren hade också försökt inhämta ett läkarintyg. En läkare hade angett att det i nuläget inte kunde utföras någon läkarundersökning eftersom Arne Gavelin är under utredning beträffande minnessvårigheter och väntar på eventuell fördjupad utredning på en geriatrisk klink.

Det finns inget krav på läkarintyg ens vid en slutlig prövning. Det kan vara tillräckligt att hälsotillståndet styrks genom journalanteckningar med utlåtande från en kompetent befattningshavare på en vårdinrättning. (Se Gösta Walin m.fl., Föräldrabalken, En kommentar, Juno Version Suppl. 21, under 11 kap. 17 §.) Mot den bakgrunden kan Ångermanlands tingsrätts handläggning inte anses ha varit bristfällig i fråga om den medicinska utredningen om Arne Gavelins hälsotillstånd inför det interimistiska beslutet.

- Tillfälle att yttra sig före beslut och rätten till ett rättegångsbiträde

Innan ett interimistiskt beslut meddelas ska den enskilde ha fått tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan större tidsförlust och utan skada för honom eller henne (se 11 kap. 18 § tredje stycket föräldrabalken). Ett yttrande anses inte behövas om den som förvaltarskapet avser inte förstår vad saken gäller (se Holmgård och Wallgren, God man, förvaltare och förmyndare, 2020, JUNO Version 2, s. 92 ff.).

I ett ärende om anordnande av förvaltarskap ska rätten förordna ett biträde att bevaka den enskildes rätt, om det inte är uppenbart att ett biträde inte behövs (se 20 kap. 2 a § föräldrabalken).

Tingsrätten anser att rättens skyldighet att ge den enskilde tillfälle att yttra sig hänger nära samman med rättens skyldighet att förordna om ett biträde. Om den enskilde fått tillfälle att yttra sig kan det omedelbara behovet av att förordna ett biträde anses vara mindre. På samma sätt kan det omedelbara behovet av att låta den enskilde yttra sig anses vara mindre om denne fått ett biträde förordnat för sig.

Arne Gavelin fick inte tillfälle att yttra sig inför det interimistiska beslutet. Av socialutredningen, som gjordes någon månad före ansökan, framgår att Arne Gavelin förefaller höra bra och själv kunna uttrycka sina behov och önskemål. Av uppgifterna i Överförmyndarens ansökan framgår inte att Arne Gavelin på sjukhuset skulle ha haft några svårigheter att göra sig förstådd.

Tingsrätten konstaterar att det inte finns något i utredningen som talar för ett yttrande från Arne Gavelin skulle vara till skada för honom eller att han inte skulle förstå vad saken gäller. Överförmyndaren angav i sin ansökan att förvaltaren skulle behöva arbeta i ärendet dagen efter ansökan. Det är därför rimligt att Ångermanlands tingsrätt ville pröva det interimistiska yrkandet med stor skyndsamhet. Ångermanlands tingsrätt fattade dock beslut först två dagar efter ansökan kom in. I det perspektivet hade det varit möjligt för Ångermanlands tingsrätt att komma i kontakt med Arne Gavelin, som befann sig på sjukhus, utan att större tidsförlust skulle ha uppstått. Tingsrätten anser därför att avsaknaden av yttrande från Arne Gavelin utgjorde en brist i Ångermanlands tingsrätts handläggning.

Ångermanlands tingsrätt förordnande visserligen ett rättegångsbiträde i samband med Överförmyndarens ansökan, men det biträdet anmälde jäv samma dag. Först i samband med att det interimistiska beslutet meddelades förordades ett nytt rättegångsbiträde. Ångermanlands tingsrätt förelade det nya rättegångsbiträdet att yttra sig först två månader efter det interimistiska beslutet. Det föreläggandet gällde också endast två läkarintyg som kommit in till tingsrätten efter det interimistiska beslutet.

Tingsrätten anser att redan avsaknaden av förordnande av rättegångsbiträde före det interimistiska beslutet utgör en brist i Ångermanlands tingsrätts handläggning. Den bristen bedöms som mer allvarlig med beaktande av att Arne Gavelin inte själv fick möjlighet att yttra sig före det interimistiska beslutet. Bristerna måste därtill bedömas som ännu allvarigare av det förhållandet att Ångermanlands tingsrätt inte förordnade rättegångsbiträdet eller Arne Gavelin att yttra sig i nära anslutning efter det interimistiska beslutet eftersom ett sådant beslut kan ändras så snart det finns skäl för det.

Dessa brister kan inte anses kompenseras av att Arne Gavelin inför det slutliga beslutet fick tillfälle att yttra sig och hade ett rättegångsbiträde förordnat för sig.

- Beslutsmotivering

Av ett beslut genom vilket domstolen avgör ärendet ska de skäl som bestämt utgången framgå, om beslutet går någon part emot. Detsamma gäller andra beslut, om det behövs. (Se 28 § ärendelagen.) Av förarbetena framgår att intermistiska beslut har ett sådant samband med de materiella frågorna i målet att man knappast kan avstå från motivering, låt vara att denna kan göras kort (se prop. 1995/96:115 s. 169).

Ångermanlands tingsrätts egentliga skäl för det interimistiska beslutet är mycket kortfattade och återger i princip endast innehållet i 11 kap. 18 § första stycket föräldrabeläggningen. Skälen innehåller ingen prövning av de allmänna förutsättningarna som krävs för att anordna förvaltare. Det är därför oklart om Ångermanlands tingsrätt prövat samtliga bifallsförutsättningar för ett interimistiskt anordnande av förvaltare. Tingsrätten anser därför att Ångermanlands tingsrätts beslutsmotivering – även med beaktande av att det rör sig om ett interimistiskt beslut – utgjort en klar brist i handläggningen.

Ångermanlands tingsrätts handläggning av det slutliga beslutet

- Den medicinska utredningen

Staten har erkänt att den medicinska utredningen inför det slutliga beslutet var bristfällig.

- Beslutsmotiveringen

Domstolens uppfattning om eventuella bevisfrågor och de rättsliga frågorna bör komma till klart uttryck i beslutsskälen. Skälen skrivs i första hand för parterna. Det är viktigt att ett beslut redovisar parternas ståndpunkter på ett sådant sätt att ingen part har anledning att efteråt fråga sig om domstolen verkligen har uppfattat hans eller hennes inställning. Det är särskilt viktigt att domstolen inte försummar att bemöta den förlorande partens yrkanden, åberopanden och invändningar. (Se Peter Fitger m.fl., Lagen om domstolsärenden, En kommentar, Juno Version 3A, under 28 §.)

Ångermanlands tingsrätts skäl till det slutliga beslutet är mycket kortfattade. Av skälen går det inte att dra någon säker slutsats kring vad tingsrätten ansåg om Arne Gavelins hälsotillstånd. Därtill redovisar inte skälen vad tingsrätten ansåg om orsakssambandet mellan Arne Gavelins hälsotillstånd och hans oförmåga att vårda sig och sin egendom. I skälen saknas vidare ett bemötande av Arne Gavelins invändningar, bl.a. att de personer som disponerat hans inkomster är hans släktingar som han velat hjälpa. Tingsrätten anser därför att Ångermanlands tingsrätts beslutsmotivering utgjort en klar brist i handläggningen.

Har bristerna i Ångermanlands tingsrätts handläggning utgjort en överträdelse av Europakonventionen?

Staten har erkänt att den bristfälliga medicinska utredningen som förelåg inför det slutliga beslutet innebär att Ångermanlands tingsrätts handläggning utgjort en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Som framgår ovan anser tingsrätten att Ångermanlands tingsrätts handläggning, även utöver vad som erkänts från staten, har brutit i olika avseenden i samband med såväl det intermistiska beslutet som det slutliga beslutet. Det har rört sig om tydliga avvikelser från de krav som uppställs enligt svensk rätt. Bristerna har avsett väsentliga rätts-säkerhetsgarantier som rätten att få yttra sig före beslut, rätten att få ett rättegångsbiträde förordnat för sig och rätten till motiverade beslutsskäl. Sammantaget anser tingsrätten att Ångermanlands tingsrätts handläggning även i dessa delar utgjort en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Har Arne Gavelin rätt till skadestånd?

Staten har erkänt att det är nödvändigt med ekonomisk ersättning för att gottgöra den skada som Arne Gavelin har lidit. Staten har också medgett att utge ersättning med 52 994 kr, varav 40 000 kr avser ideell skada och 12 994 kr avser ren förmögensskada. Mellan parterna råder därmed endast tvist om beloppet avseende ideell skada.

Skadestånd för ideell skada ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till överträdelsens art och omständigheterna i övrigt (5 kap. 8 § skadeståndslagen). Av förarbetena framgår att Europadomstolens krav på kompensatoriska rättsmedel utgör en ram för vilken ersättning som ska utgå. Denna ram måste dock som huvudregel bestämmas på ett sätt som harmonierar med svensk skadeståndsrätt. Beloppen bör därför närmast motsvara de belopp som döms ut som kränkingsersättning vid brott. Om en överträdelse drabbat någon som kan anses vara mer sårbar och som har svårare att tillvarata sin rätt än vad som är normalt, bör det kunna få betydelse vid bedömningen. (Se prop. 2017/18:7 s. 39 och 40.)

I *Ivinović v. Kroatien* tilldelades den enskilde ideellt skadestånd med 7 500 euro. Beloppen för kränkingsersättning vid brott varierar mellan 5 000 kr och 200 000 kr. De lägsta beloppen avser bl.a. misshandel av mindre allvarligt slag och ofredande av mer allvarligt slag. De högsta beloppen avser bl.a. grov våldtäkt respektive olaga frihetsberövande och människorov av mycket allvarligt slag.

Med hänsyn till att det varit fråga om allvarliga överträdelser av artikel 8 som lett till att Arne Gavelin oriktigt stått under förvaltarens ansvar under ett års tid anser tingsrätten att beloppet för ideell skada bör bestämmas till 60 000 kr.

Staten ska således utge skadestånd till Arne Gavelin med sammanlagt 72 994 kr. Sättet att beräkna ränta är vitsordat.

Rättegångskostnader

Utgången i målet är som huvudregel avgörande för hur rättegångskostnaderna ska fördelas (18 kap. 1 § rättegångsbalken). Arne Gavelin har gjort gällande att rättegångskostnaderna ska fördelas enligt 6 kap. 7 § skadeståndslagen. Av förarbetena till den bestämmelsen framgår att rättegångsbalkens regler om fördelning av rättegångskostnader ska tillämpas i första hand. Den särskilda bestämmelsen i skadeståndslagen är tillämplig när en enskild har förlorat målet. Huruvida den enskilde har förlorat målet eller inte avgörs enligt samma grunder som avgör om en part är tappande eller inte enligt 18 kap. rättegångsbalken. (Se prop. 2017/18:7 s. 68 f.)

Arne Gavelin har i målet gjort gällande att Staten är skadeståndsskyldig för att Ångermanlands tingsrätts brister i handläggningen utgjort en överträdelse av Europakonventionen. Tingsrätten har delat Arne Gavelins uppfattning beträffande de flesta av dessa brister och bedömt att skadeståndsskyldighet föreligger. Arne Gavelin får därför i den delen anses som vinnande. Arne Gavelin har dock endast delvis haft framgång med sitt beloppsyrkande. Arne Gavelin får därför i den delen anses som tappande. Frågan om skadeståndsbeloppet storlek bedöms dock ha varit klart mindre kostnadskrävande än frågan om handlägningsbristerna och skadeståndsskyldigheten. Sammantaget bedöms därför Arne Gavelin som vinnande.

Med beaktande av *dels* att Arne Gavelin inte haft framgång i beloppsdelen, *dels* att staten erkänt en av de påstådda handlägningsbristerna och medgett det mesta av det utdömda skadeståndsbeloppet, bör Arne Gavelins rätt till rättegångskostnader jämkas med 25 procent. Begärd ersättning bedöms som skälig och 75 procent av det beloppet ska därför utgå.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se domsbilaga 1 (TR-02)

Ett överklagande, ställt till Svea hovrätt, ska ha kommit in till tingsrätten senast den 12 maj 2022. Prövningstillstånd krävs.

Måns Wigén